



# VARLIK VARDAN GELİR

TÜRK DİLİNDE FELSEFENİN İMKANI

PROF. DR. İRFAN GÖRKAŞ



dünbugün  
yarın



Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.  
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle  
“bugün”ü yaşamak  
“yarın”ları aydınlatır.



“dün” den öğrendiklerinle  
“bugün”ü yaşamak  
“yarın”ları aydınlatır.

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 201  
Edebiyat: 89

ISBN 978-625-7471-47-3  
Sertifika No: 52315

Birinci Baskı: İstanbul, 2021

Yazar: İrfan Görkaş

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Kitap Editörü: Nuh Muaz Kapan

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:  
Egokitap (Sertifika No: 51549)

**KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)**

Görkaş, İrfan

Varlık Vardan Gelir: Türk Dilinde Felsefenin İmkani  
(Bolgay • İsim ve Fiil • Bar Turur • Varlık ve Vardur)

Yazar: İrfan Görkaş (Prof. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2021.

143 s. ; 15,0 x 21,0 cm \_\_\_ (DBY Yayınları ; No. 201)

ISBN 978-625-7471-47-3

1- Edebiyat 2- Felsefe 3- Varlık 4- İsim ve Fiil

PROF. DR.

**İRFAN GÖRKAŞ**

# VARLIK VARDAN GELİR

**TÜRK DİLİNDE FELSEFENİN İMKANI**

Bolgay • İsim ve Fiil • Bar Turur • Varlık ve Vardur



**DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI**

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

Tel.: +90 212 526 98 06

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

## İÇİNDEKİLER

**Kısaltmalar** ..... 10

**Önsöz**..... 11

### KAŞGARLI MAHMUT

**İsim Monizmi ve Divânu Lügâti't-Türk'te Varlık Kavramları** ..... 15

1. Klasik Türkçede Gramatik-Sözlük Geleneği..... 15

2. İlk Gramer-Sözlük Olarak *Divânu Lügâti't-Türk'te İki Dil, İki Özne* ..... 17

3. *Divânu Lügâti't-Türk'te Dilin İki İlkesi, Mahiyeti ve Dilde Çokluk* ..... 20

4. 'İsim-Fiil' Düalizminden İsim Monizmine: Varlığın 'İsm-i Fâil'le Temellendirilmesi ..... 21

5. 'Nesne-Fiil' İlişkisi: 'İsm-i Mefûl' ..... 25

6. Zaman, Mekân ve Alet İsimleri..... 26

7. İsm-i Fâilin Özü (Kendi) ve Mahiyeti ..... 27

7.1. İsim Olarak Öz ..... 28

7.2. Sıfat Olarak Öz..... 29

7.3. Fiil Olarak Öz..... 30

8. Yüklem Olarak Öz Fiili: Yüklem ve Mahiyeti .....	31
9. Sözü'nün Yüklemi Olarak Bar İsmi ve Türevleri .....	32
9.1. Bar (Var) İsmi ve Mahiyeti .....	32
9.2. Bar'ın Barlığı (Varlık) Türevi.....	34
9.3. Bar Fiili.....	35
10. Sözü'nün Yüklemi Olarak 'Turur' Fiili .....	36
11. Ol İsmi ve Ol (Bol) Fiili.....	37
11.1. Ol İsmi.....	38
11.2. Ol (Bol) Fiili.....	39
Sonuç.....	40
Kaynakça.....	42

#### AHMET YESEVÎ

<b>Bolgay Meselesi ve Varlık Fiilleri</b> .....	45
1. Bolgay ve Fakirlik Meselesi.....	45
1.1. Yesevî'nin İki Bolgayı (İmkânî) ve Fiilleri .....	49
2. Olması Gereken Bolgay'ın Mahiyeti.....	52
2.1. Bolgay, "Dava Kılur Bolmaktır".....	52
2.2. Bolgay Bir Makamdır .....	53
2.3. Bolgay Aşkın Fakirlik Suretidir.....	54
3. Bolgay'ın Bidayet Makamları.....	57
3.1. On Şeriat Makamı .....	58
3.2. On Tarikat Makamı.....	58
3.3. On Marifet Makamı.....	58
3.4. On Hakikat Makamı.....	59
4. Bolgay'ın Nihayet Makamları .....	59
4.1. On Makam.....	61
4.2. On Nur.....	62
4.3. On Yol.....	62
4.4. On Orun.....	63

<b>Bolgay Fakirliğin Varlık Fiilleri: Bol, Tur ve Bardur</b> .....	64
1. Klasik Dönem Türk Dilinde Varlığın Dört İmkânı (Fiili).....	65
1.1. İ Fiili .....	65
1.2. Er Fiili .....	65
1.3. Tur Fiili.....	66
1.4. Bol Fiili .....	67
2. Ahmet Yesevî'de Bolgay'ın (Mümkün) Varlık Fiilleri.....	67
2.1. Bolgay Fiili.....	67
2.2. Turur Fiili .....	69
2.3. Bardur-Bar turur Fiili .....	70
Sonuç.....	71
Kaynakça.....	72

#### YUNUS EMRE

#### Yunus Emre Düşüncesinde Varlık Kavramları

<b>(El-Elfâzu'd-Dâlle Ve'l-Kelimü'l-Vücûdiyye)</b> .....	75
1. İslam Düşüncesinde Varlık Kavramları: Farabi Örneği.....	75
1.1. İsim .....	76
1.2. Kelime .....	77
1.3. Edat.....	79
2. Hikmet ve Varlık Kavramları.....	79
2.1. Hikmet Kavramı.....	79
2.2. Varlık Kavramları.....	80
3. Yunus Emre'nin Varlık Terimleri.....	82
3.1. Mevcûd .....	82
3.2. Vücûd ve Mahiyeti .....	83
3.3. Tümel Varlık Olarak Vücûd .....	83
3.3.1. Akıl.....	84
3.3.2. Aşk .....	85
3.3.3. Aşk Bağı ve Aşkın Mekânsızlığı (Lâ-Mekân).....	86
3.3.4. Hak .....	88

3.3.5. Kendü.....	89
3.3.6. Kân.....	90
3.3.7. İnsanın Sahip Olduğu Mevcudiyeti ve Zenginliği Olarak Vücûd/Varlık.....	93
4. Yunus Emre'nin Varlık Kavramı.....	94
4.1. Varlık Müsterek Bir Kavramdır.....	95
4.2. İsimde Müstereklik.....	95
4.3. Fiilde Müstereklik.....	97
4.3.1. Var-dır Fiili.....	98
4.3.2. Var'ın Özdeşi: Durur Fiili.....	100
4.3.2.1. Var Bağ-Yüklem Fiili Olarak Durur.....	100
4.3.2.2. Aşk'ın Fiili Olarak Durur.....	103
4.3.2.3. Süreklilik Fiili Olarak Durur.....	104
Sonuç.....	104
Kaynakça.....	106

## ÂŞIK PAŞA

### İslam Metafizığının Türk Diliyle Buluşması: Âşıkpaşa'da

<b>Varlık Kavramları</b> .....	109
Varlık Sorunu.....	109
1. Arapça Kökenli Varlık Kavramları.....	110
1.1. Mevcûd (موجود).....	111
1.2. Vücûd (وجود).....	114
1.3. Vücûd'un Mahiyeti.....	115
1.3.1. Vücûd Bir Sıfattır, Kaynağı Zorunlu Varlıktır.....	115
1.3.2. Vücûd, Akl-ı Kül'dür ve Nefs-i Kül'ün Kaynağıdır.....	117
1.3.3. Vücûd, Canın Hayvanda Tuttuğu Makamdır.....	117
1.3.4. Vücûd Gözün Görmesini Sağlayan Kandile, Köze ve Işığa Benzer.....	118
2. Türkçe Kökenli Varlık Kavramları.....	119
2.1. Var'ın Terimleşmesi Meselesi.....	119
2.2. Var'ın Nâkıs Fiillerle İlişkisi.....	119

2.3. Var'ın Tanımı ve Âşık Paşa'nın Kullanımı.....	121
2.4. Varlık'ın Türetilmesi ve Terimleşmesi Meselesi.....	123
2.5. Turur'un Varturur Oluşu.....	126
3. Ol Kavramı ve Türevleri.....	130
3.1. Ol (Söz) Metafizığı.....	134
Sonuç.....	137
Kaynakça.....	143

## ÖNSÖZ

Bu eser, iki bilim alanıyla ilintilidir. Birincisi klasik dönem Türk dili, ikincisi klasik dönem felsefe, özellikle İslam felsefesi.

Türk dilinde felsefenin iki imkânı vardır. Birincisi tarihsel imkândır. Tarihsel imkân, Türk dilinin iki medeniyetle karşılaşmasıyla ortaya çıkan felsefe imkânıdır. Onlardan birincisi Türk dilinin İslam metafiziğiyle buluşmasıyla var olan ve modern döneme kadar devam eden felsefe imkânıdır. İkincisi Batı medeniyeti ve felsefesiyle yeniden ve doğrudan buluşmasıyla varolan yeni-modern felsefi imkândır. Bu çalışma, iki imkândan birincisine odaklanmaktadır.

Türk dilinde felsefenin iki imkânından birincisi için iki imkânın varlığından söz edilebilir. Birincisi Kaşgarlı Mahmut'un isim ve fiil imkânıdır. İsim imkânı, tümel ve tikel isim olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılabilir. Bu isimler, klasik dönem söz konusu olduğunda, ışk (aşk), akıl, nefis, kendü, öz, fâil, meful, gibi isimlerdir. İsim imkânının ikincisi, Türk diline geçmiş Arapça fiil kökenli isimlerdir. Bunlar, "mevcûd, vücûd, kevn,..” ve benzeri isimlerdir. Türk dilinde felsefenin İsim imkânı, öncelikle bunların tespiti ve analizleri anlamına gelmektedir. Zira Farabi'ye göre isim, felsefenin iki imkânından birisidir. O nedenle varlık isimlerinin

tespiti ve onların Türk düşüncesindeki yerinin ve izdüşümlerinin (delaletlerinin) belirlenmesi ve analizleri önemlidir.

Türk dilinde felsefenin Fiil imkânı ise yine Farabi'nin iki imkânından (delaletinden) ikincisi anlamına gelmektedir. Çalışmada ele alınan örnekler bakımından ifade etmek gerekirse, klasik dönem Türk dilinde beş varlık fiili bulunmaktadır. Bu fiiller, Bol, Tur, İ, Er ve Bar fiilleridir. Onların ikisi zamanla fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Ancak dilcilerin tartışmalarına Kaşgarlı'nın bar (var) fiili yansımamaktadır. Bu husus, Türk dili ve düşüncesi açısından, önemli bir eksikliklerdir.

Türk dilinde felsefenin ikinci imkânı, klasik dönemde ortaya çıkan “Bolgay, Turur, Bar turur, Var ve Varlık” ile “Ol-durur” gibi felsefe terimlerinin ortaya çıkışları ve literatürdeki gelişmelerinin tespitidir. Çünkü onlar, varlık fiilleridir.

Bu eser, yukarıda belirlenen iki imkân üzerinden ortaya çıkan bir çalışmadır. Eserde örnek olarak dönemin dört düşünürü, Kaşgarlı Mahmut, Ahmet Yesevî, Yunus Emre ve Âşık Paşa'nın birer eseri ele alınmaktadır. Eserlerin üçü farklı zamanlarda, farklı platformlarda sunulmuş çalışmalardır. Ahmet Yesevî'nin Bolgay'ı ilk defa burada yer almaktadır. O nedenle çalışmalarda birlik sağlamak için Türkçe ve İngilizce öz'ler çıkarılmıştır. Yine bu çalışmada, analiz ve inşâ yöntemi takip edilerek Farabi ve Kaşgarlı'nın İsim ve Fiil'i, Ahmet Yesevî'nin Bolgay'ı yani İmkân'ı belirlenmekte, Bolgay'ın özünün Aşk olduğu ortaya konulmaktadır. İsim imkânı, dönemin düşüncesinde fâil, aşk, kendü, kevn, mevcûd, vücûd ve varlık, gibi terimlerle; Fiil imkânı, eylem, yüklem, kâne, vucide, mevcûd, bar/var, turur, bardur/barturur gibi terimlerle ortaya çıkmaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında, Türk dilinde felsefenin imkânı, bugüne kadar yapılan, bundan sonra da yapılacak olan “meta-varlık” araştırmalarıdır, denilebilir. Çünkü bu çalışma, felsefe olarak

tespiti ve onların Türk düşüncesindeki yerinin ve izdüşümlerinin (delaletlerinin) belirlenmesi ve analizleri önemlidir.

Türk dilinde felsefenin Fiil imkânı ise yine Farabi'nin iki imkânından (delaletinden) ikincisi anlamına gelmektedir. Çalışmada ele alınan örnekler bakımından ifade etmek gerekirse, klasik dönem Türk dilinde beş varlık fiili bulunmaktadır. Bu fiiller, Bol, Tur, İ, Er ve Bar fiilleridir. Onların ikisi zamanla fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Ancak dilcilerin tartışmalarına Kaşgarlı'nın bar (var) fiili yansımamaktadır. Bu husus, Türk dili ve düşüncesi açısından, önemli bir eksikliklerdir.

Türk dilinde felsefenin ikinci imkânı, klasik dönemde ortaya çıkan “Bolgay, Turur, Bar turur, Var ve Varlık” ile “Ol-durur” gibi felsefe terimlerinin ortaya çıkışları ve literatürdeki gelişmelerinin tespitidir. Çünkü onlar, varlık fiilleridir.

Bu eser, yukarıda belirlenen iki imkân üzerinden ortaya çıkan bir çalışmadır. Eserde örnek olarak dönemin dört düşünürü, Kaşgarlı Mahmut, Ahmet Yesevî, Yunus Emre ve Âşık Paşa'nın birer eseri ele alınmaktadır. Eserlerin üçü farklı zamanlarda, farklı platformlarda sunulmuş çalışmalardır. Ahmet Yesevî'nin Bolgay'ı ilk defa burada yer almaktadır. O nedenle çalışmalarda birlik sağlamak için Türkçe ve İngilizce öz'ler çıkarılmıştır. Yine bu çalışmada, analiz ve inşâ yöntemi takip edilerek Farabi ve Kaşgarlı'nın İsim ve Fiil'i, Ahmet Yesevî'nin Bolgay'ı yani İmkân'ı belirlenmekte, Bolgay'ın özünün Aşk olduğu ortaya konulmaktadır. İsim imkânı, dönemin düşüncesinde fâil, aşk, kendü, kevn, mevcûd, vücûd ve varlık, gibi terimlerle; Fiil imkânı, eylem, yüklem, kâne, vucide, mevcûd, bar/var, turur, bardur/barturur gibi terimlerle ortaya çıkmaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında, Türk dilinde felsefenin imkânı, bugüne kadar yapılan, bundan sonra da yapılacak olan “meta-varlık” araştırmalarıdır, denilebilir. Çünkü bu çalışma, felsefe olarak



bakışını varlığın ötesine ve varlığın Türk dilindeki izdüşümlerine çevirmekte, başlangıç olarak konuyla ilgili dört çalışmaya, dört eserin analizine yer vermektedir.

Bir başlangıç çalışması olan bu eserin, Türk dilinde felsefenin imkânına küçük bir katkı olmasını ümit ediyorum.

Erkmen-Kurtuluş

## VARLIK VARDAN GELİR TÜRK DİLİNDE FELSEFENİN İMKANI

Bu eser, iki bilim alanıyla ilintili bir eserdir. Birincisi klasik dönem Türk dili, ikincisi klasik dönem felsefe, özellikle İslam felsefesi ve metafiziği. Felsefenin üzerinde çalıştığı ilk konu, ortaya koyduğu ilk problem varlık problemidir. O nedenle eser, Türk dili ve İslam metafiziği bağlamında “varlık” problemine odaklanmaktadır. Eserin tezi, Türk dilinde felsefenin iki imkânı olduğudur. Birincisi tarihsel imkândır. Tarihsel imkân, Türk dilinin İslam ve Batı medeniyetle karşılaşmasıyla iki ayrı dönemde ortaya çıkan iki felsefe imkânıdır. İki imkândan birincisi Kaşgarlı Mahmut’un isim ve fiil imkânıdır. Zira İsim, İslam metafiziğinin kurucu filozofu Farabi’ye göre felsefenin iki imkânından birisidir. O nedenle varlık isimlerinin tespiti, onların Türk düşüncesindeki yerinin ve izdüşümlerinin (delaletlerinin) belirlenmesi ve analizleri önemlidir. Türk dilinde felsefenin Fiil imkânı ise yine Farabi’nin iki imkânından ikincisi anlamına gelmektedir.

Bu eser, belirtilen iki imkân üzerinden ortaya çıkan bir çalışmadır. Eserde ilk dönemin dört düşünürü Kaşgarlı Mahmut, Ahmet Yesevî, Yunus Emre ve Âşık Paşa örnek olarak ele alınmaktadır. Çalışmada, analiz ve inşa yöntemi takip edilerek Farabi ve Kaşgarlı’nın İsim ve Fiil’i, Ahmet Yesevî’nin Bolgay’ı yani İmkân’ı belirlenmektedir. Dönemin düşüncesinde varlık isimleri çalışmada, fâil, ışk, kendü, kevn, mevcûd, vücûd ve varlık, gibi terimlerle; varlık fiilleri, kâne, vucide, mevcûd, bar/var, tur/ur, bardur/barturur, gibi terimlerle ortaya çıkmaktadır. Dilcilerin tartışmalarına Türk dilinde felsefenin temel varlık kavramı olan, bar (var) isim-fiilin yansımaması hem Türk dili ve hem Türk felsefesi açısından bir eksiklik olduğuna işaret edilmektedir. O nedenle eserin kendisi varlık’a ve ötesi var’a (meta-varlık) odaklanmakta, yapılan ve yapılacak meta-varlık çalışmalarının Türk dilinde felsefenin imkânı olduğu ortaya konulmaktadır.



**DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI**  
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4  
Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul  
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06  
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-7471-47-3



9 786257 471473